

Oikeusministeriö

Kirjaamo

Asia: Ikäinstituutin kommentti Oikeusministeriölle vanhusasianvaltuutetun tehtävän perustamisesta

Ikäinstituutti pitää vanhusasianvaltuutetun toimen ja toimiston perustamista erittäin tervetulleena ja tarpeellisenä toimena. Ikäinstituutin tehtävä on edistää iäkkäiden ihmisten toimintakykyisyyttä ja osallisuutta kehittämisen, tutkimuksen, koulutuksen, viestinnän ja vaikuttamistyön keinoin. Pyrimme kaikessa toiminnassamme edistämään ikäystävällisyyttä yhteiskunnassa. Arvioimme, että vanhusasianvaltuutetun työ tulee edistämään kaikkien ikäryhmien hyvää yhteiskunnassa ja onnistuneella vaikuttamistyöllä vahvistamaan osaltaan ikääntyvän yhteiskunnan kansantalouden kestävyttä. Jo pelkästään liikunnan edistämistyössä näemme, että yhden lonkkamurtuman väheneminen tarkoittaa noin 70 000 euron säästöä, mutta siitä huolimatta toimintakyvyttään heikentyneiden iäkkäiden mahdollisuudet ohjattuun voima- ja tasapainoharjoitteluun ovat vähäiset ja sattumanvaraiset.

Iäkkäiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on saanut vähitellen painoarvoa yhteiskunnassa ja yli 65-vuotiaiden toimintakyky on kohentunut sekä heidän käytettävissään olevat resurssit kasvaneet. Tämän yleisen havainnon taakse kätkeytyy hyvin moninainen tilanteiden kirjo, ja osalle iäkkäistä päivittäinen elämä on suoriutumista riittämättömillä voimavaroilla. Taustalla on monia syitä kuten eläketulon pienuus, liian vähäiset tai kalliit sosiaali- ja terveyspalvelut, vaikeudet liikkua varsinkin syrjäseuduilla, koko elämän ajan jatkunut syrjäytyminen tai yhä vaikeammaksi kasvava kaikkein iäkkäimpien digisyrjäytyminen. Tarvitsemme iäkkäiden ihmisten tilannetta laajasti tarkastelevaa ja hyviä ratkaisuja esiin nostavaa vanhusasiainvaltuutettua Suomeen.

Ikäsyrjintä on edelleen niin yleistä, että se vaikuttaa päätöksentekoon ja niiden toimeenpanoon ilman, että kukaan varsinaisesti edes huomaa toimivansa iäkkäitä syrjivällä tavalla. Tämän vuoksi pidämme läpi yhteiskunnan sektoreiden ulottuvaa ennakoivaa toimintaa ikäsyrjinnän vähentämiseksi ja ikäystävällisyyden lisäämiseksi erityisen tärkeänä. Toivomme, että tällainen laaja-alainen lähestymistapa on mahdollista toteuttaa vanhusasiainvaltuutetun toimen lähtökohtana, vaikka resurssit ovat rajalliset. Ikäinstituutti on yhdessä Eduskunnan IKÄ-verkoston kanssa ehdottanut ikävaikutusten arvioinnin sisällyttämistä kaikkeen valtakunnalliseen päätöksentekoon. Tämän asian eteenpäin viemisessä auttaisivat vuosittaiset vanhusasiamiehen raportit ja niiden läpikäynti Eduskunnassa. Myös YK:n *Principles of older persons* asiakirja korostaa laaja-alaista yhdenvertaisuuden edistämistä. Olemme samaa mieltä siitä, että vanhusasianvaltuutetun vaikutusmahdollisuuksia vahvistaisi raportointimahdollisuus suoraan eduskunnalle. Näin kansanedustajat saisivat ennakoiden ajantasaista tietoa ja kokotilannetta arvioivia näkemyksiä päätöksenteon tueksi.

Kannattamme lämpimästi lähtökohtaa, että vanhusasianvaltuutettu toimii laaja-alaisesti, keskustelevasti ja ennakoivasti. Tällaista toimijaa ei julkisessa hallinnossa ole, kun sen sijaan valvovia ja tarkastavia toimijoita on useita ja niissä on iäkkäisiin ihmisiin kohdistuneet toimet jatkuvasti esillä. On siis hyvä, että kantelut ja valvonta jäävät tehtävän ulkopuolelle.

Katsomme, että vanhusasianvaltuutetun toimen avulla saadaan voimaa toimia ennakoivasti päätöksenteossa oli sitten kyse lainsäädännöstä, resurssien jaosta tai hyvien toimintakäytäntöjen tunnistamisesta ja niistä viestimisestä. Tietääksemme ainakin Walesin *Older People's Commissioner* toimii

tällä periaatteella. Sivuhuomiona se, että Wales rahoittaa n. 20 työntekijän tiimiä, ja toimistokin on jo 15 vuotta vanha. Vastaavasti tehtävä on laajempi kuin nyt suunniteltu.

Ikäinstituutti kannattaa myös valtioneuvoston nimittämän neuvottelukunnan perustamista vanhusasianvaltuutetun tueksi. Neuvottelukunta on edullinen tapa koota yhteen monipuolinen asiaan eri puolilta tuntevien joukko ja ainakin kokemuksemme ETENEn toiminnasta (STM) on osoittanut, että neuvottelukunnan työskentely voi olla erittäin asiantuntevaa, analyyttistä, tehokasta ja vaikuttavaa. Neuvottelukunnassa on tärkeää olla niin iäkkäiden kokemusasiantuntijoiden, tutkijoiden, järjestöjen, erilaisten palvelun tuottajien ja eri hallinnonalojen tuntemusta sekä puolueiden edustajia ja mediaa.

Pidämme myös hyvänä sitä, että vanhusasianvaltuutetun tehtävä on itsenäinen, mutta että se toimii yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteydessä. On tärkeää, että nämä kaksi tahoa tekevät myös yhteistyötä ja tärkeää on myös se, että lapsiasiainvaltuutetun ja vanhusasianvaltuutetun välille syntyy hyvä yhteydenpito. Yhteistyö muun muassa ihmisoikeuskeskuksen kanssa on tärkeää ja näin nämä varsin pienillä yksittäisillä resursseilla toimivat tahot voivat saada kokoaan suuremman painoarvon yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa.

Kansainvälisen yhteistyön merkitystä vanhusasianvaltuutetun toiminnalle ei voi väheksyä. Monet kansainväliset järjestöt kuten Age Platform tai Help Age seuraavat tarkasti päätöksentekoa eri maissa ja nostavat esiin hyviä toimintatapoja. Samoin verkottuminen muiden maiden vanhusasianvaltuutetun toimistojen kanssa on tärkeää, jotta osataan toimia ennakkoiden ja hyödyntää jo olemassa olevia hyviksi ositettuja toimintatapoja.

Ikäinstituutti tekee yhteistyötä eri ministeriöiden kanssa ja kuntatasolla eri hallinnonalojen kanssa ja olemme oppineet poikkisektorisen yhteistyön menestystekijöistä ja ongelmakohdista paljon. Suurin oppimme on ollut se, että poikkisektorista tai vähintään monisektorista yhteistyötä tarvitaan silloin, kun halutaan edistää iäkkäiden yhdenvertaisuutta muiden ikäryhmien kanssa sekä iäkkäiden keskinäistä yhdenvertaisuutta ja saada aikaan kestäviä muutoksia. Olemme vakuuttuneita, että laaja-alaisesti toimiva vanhusasianvaltuutettu yhdessä asiantuntevan neuvottelukunnan kanssa saa aikaan pysyviä ikäystävällisyyttä eteenpäin vieviä muutoksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Neuvottelukunta voisi olla myös tukena vuosittaisissa vanhusasiamiehen raporttien tuottamisessa.

Vanhusasianvaltuutetun tehtävät voisivat, kuten esityksessä todetaan, vastata pitkälti lapsiasiainvaltuutetun tehtäviä ja keskittyä nimenomaan hyvinvointiin ja sen edistämiseen. Ihmisoikeuskeskuksen tehtävät mm. vanhusten oikeuksien edistämässä ovat kuitenkin osittain samankaltaisia kuin lapsiasiainvaltuutetun tehtävät, ja päällekkäisiä tehtäviä ihmisoikeuskeskuksen kanssa tulisi pyrkiä välttämään tältä osin.

Vanhusasianvaltuutetun toimen ja toimiston nimeä kannattanee vielä harkita, sillä vanhus -sanalla viitataan yhä enemmän vain niihin iäkkäisiin ihmisiin, joiden ikä on huomattavan korkea ja joilla on toimintakykyä ja päivittäistä elämää selvästi haittaavia sairauksia. Ikäihmisten valtuutettu on yksi vaihtoehto.

Helsingissä 28.4.2020

Päivi Topo

johtaja, Ikäinstituutti